

RÁCZ NÓRA¹: SZTEREOTÍPIÁK SZEREPE A BIZONYÍTÁSI ELJÁRÁSBAN

Debreceni Jogi Műhely, 2012. évi (IX. évfolyam) 2. szám (2012. április) 79-85.

A sztereotípiák görög eredetű szó. A szociológiában túlzott általánosításra épülő ítélet, leegyszerűsítő megállapítás, sémaszerű megfogalmazás, rögzült viselkedésmód. A sztereotípiák elfogadásával az egyén nem törekszik értékelő gondolkodásra. Az előítéletek gyakran jelennek meg sztereotípiák formájában.²

A sztereotípiák egy társadalmi csoportról való kognitív reprezentáció vagy benyomás, amit az emberek úgy alakítanak ki, hogy összekötik a jellemző tulajdonságokat és érzelmeket a csoporttal. Torzításon, túlzáson és leegyszerűsítésen alapuló negatív elképzelések, előítéletek együttese valamely csoporttal szemben.³

A fogalom meghatározására 1922-ben került sor. Walter Lippmann, amerikai újságíró alkalmazta először a sztereotípiák kifejezést. Lippmann szerint: "Tárolt képekkel, prekoncepciókkal, előítéletekkel, indítékokkal és érdekekkel operálunk, hogy megfejtjük a külvilágból érkező üzeneteket. Ezek az interpretációk és gondolati extrapolációk mintákká vagy sztereotípiákká állnak össze. Ezek a sztereotípiák azok, melyek meghatározzák az emberi cselekvést".⁴

Az előítéletek és sztereotípiák empirikus kutatása 1933-ban Katz és Braly klasszikussá vált tanulmányával kezdődött, amelyben empirikus módszerekkel vizsgálták egyetemisták nemzeti és etnikai csoportokról alkotott sztereotípiáit.⁵ Ez a vizsgálat sokáig meghatározta a sztereotípiák kutatásának első korszakát, mely a sztereotípiák – és ekkor még a vele szinonimként kezelt előítéletek – mérésére összpontosított.⁶

A korai modellek a külső csoportokra vonatkozó kategorizációkat inkább negatív érzelmi válaszként definiálták.⁷

A sztereotípiák hétköznapi értelemben egy adott csoport személyes tulajdonságokkal való leírása, az adott kategória jellegzetes attribútumait magán viselő alakzat, melyeket példák segítségével határozunk meg. Általánosságban elmondható, hogy eleve számos sztereotípiák él elménkben sok attribútummal. Ha találkozunk egy egyénnel, akinek egy-két attribútumát azonosítjuk (ruha, arc, gesztus, szófordulat), abban az esetben, ha valamelyik sztereotípiával illeszkedik, akkor a sztereotípiára jellemző többi attribútummal is felruházzuk.

A társas világot a társadalmi kategorizáció szemüvegén keresztül érzékeljük, mivel a társas ismereteink jó része nem más, mint sztereotípiák rendszere, amelyek módot adnak a társadalmi státusz, kulturális háttér felismerésére, illetve az adott személlyel lehetséges interakciók gyors felismerésére, melyek által „tudjuk”, milyen viselkedésmintákat alkalmazzunk az egyénnel szemben.

Az emberi észlelés és véleményalkotás nem tökéletes, de „figyelemre méltó, hogy a nagy nehézségek közepette egyáltalán sikerül némi pontosságot elérni.”⁸

A sztereotípiák olyan rögzült benyomás, amely kevésbé illeszkedik azokhoz a tényekhez, amelyeket látszólag reprezentál, és abból ered, hogy előbb ítélünk, mint ahogy megfigyelnénk. A sztereotípiák egy kategóriával kapcsolatos túlzó hiedelem. Sztereotipizálás során a személy más személyeket olyan szembeszökő jellegzetességek alapján osztályoz, mint nem és faj; a kategória minden tagjának bizonyos tulajdonságokat tulajdonít; ezeket a jellemzőket tulajdonítja az adott kategória bármely tagjának. Olyan kognitív struktúra, amely tartalmazza az észlelő ismereteit, hiedelmeit és elvárásait valamely emberi csoporttal kapcsolatban. Minden meghatározásban közös a sztereotípiák lényege: olyan sémák, amelyeket személyek csoportjairól alkotunk, mely szerint egy csoport valamennyi tagja bizonyos szempontból ugyanolyan.

A sztereotípiák lényege a kategorizáció, Allport a kategóriával társult túlzó nézetként jellemezte a sztereotípiát. A kategória alatt olyan nyelvileg megjelölt osztályt értett, amelybe a köznap gondolkodás besorolja az embereket, dolgokat, eseményeket. A kategorizáció 3 fő funkciója: a környezet leegyszerűsítése, elvárások alkotása, nagyobb információmennyiség hatékony feldolgozása. A sztereotípiák társadalmi csoportoknak vagy rétegeknek tulajdonított jellemzőket foglalnak magukba, melyek társadalmilag elfogadott hiedelemrendszereket alkotnak; a sztereotípiák pedig szociális kategóriák mentális reprezentációja.⁹

Az ember attitűdje és szokásai kisgyermekkorban alakulnak ki. A sztereotípiák hosszú időn keresztül alakul ki. A sztereotípiák képződhetnek jelentéktelen tulajdonságok felnagyításával, például: a szőke nők buták; tényleges különbözőségek túlhangsúlyozásával, például: a bőrszín alapján tett különbségek; ha a csoport többségére jellemző valami azt általánosítja, kiterjeszti az egész csoportra.

A sztereotípiák feltételezett jellemvonások, jellemző tulajdonságok, amelyek egyének egy nagyobb csoportjára vonatkoznak, akiknek a hite, szokásai, meggyőződése, cselekedetei hasonlóak. A sztereotípiák létrejöttének alapjai lehetnek történelmi tények, egyszerűsítés, általánosítás, túlzás, felnagyítás, kulturális attribútumok bemutatása megszokottként, természetesként, valamint rasszista, szexista és más diszkriminációs formák. Egy biztos, mindig valamilyen személyes szükséglet a sztereotípiák kialakulásának az alapja¹⁰.

A személyiség megítélésekor gyakran szerepet játszik az ún. „holdudvar-hatás”.¹¹ Az elnevezés Thorndike-tól (1920) származik. Megfigyelése alapján, ha valaki valamilyen jó vagy rossz tulajdonsággal rendelkezik, akkor hajlamosak vagyunk az egyén további tulajdonságait is az előbbivel összhangban jónak vagy rossznak megítélni. Ez könnyen elhamarkodott és egyoldalú ítéletalkotáshoz vezethet. Kutatási eredményeik szerint az előnyös külsejű embereket a szemlélők pozitív tulajdonságokkal ruházták fel. Az egymást nem ismerő fiúkat és lányokat arra kérték, hogy tíz percen keresztül beszélgessenek egymással telefonon. A beszélgetés előtt a fiúnak vagy egy vonzó, vagy egy kevésbé vonzó lány képét mutatták, és azt mondták, hogy az a beszélgető partner képe (ami nem volt igaz). Azok a fiúk, akik azt hitték, hogy vonzó lánnyal beszélgetnek, barátságosabbak, kedvesebbek voltak, mint azok, akik kevésbé vonzó lányt gondoltak beszélgető partnerként.¹²

Mi lenne, milyen jó lenne, ha embernek emberrel csoportnak csoporttal való kapcsolatát nem terhelnék- a szó szoros értelmében vett elő- ítéletek. Ha találkozunk bárkivel is, pusztán az illető felismert csoport hovatartozása, kategorizálása alapján nem lennének tapasztalatok előtti várakozásaink, tapasztalatokat torzító beállítódásaink, nyílt vagy burkolt diszkriminációra vezető következtetéseink.¹³

A szociális kategóriák és sztereotípiák léte, sokszínűsége és elterjedtsége nem véletlen, a tőlük való búcsú nem reális. Ha gondolatban eljátszanánk is vele, be kell látnunk, hogy pótolhatatlan hiányt okozna a személyek megismerésében. A sztereotípiák elvesztését feltéve két további veszteség is érne minket. Ezek nem az egyes egyének megismerésében mutatkoznának, hanem a társadalomban való tájékozódásban. A csoport sztereotípiák tehát a társadalmi élet szabályozásában is funkcionálnak.¹⁴

A sztereotípiák megnyilvánulásai a büntetőeljárársban

A kutatási módszerek kriminológiai statisztikákon és bírósági dokumentumok vizsgálatán, valamint esettanulmányokon alapulnak. Felvetődik a kérdés, hogy a bírák mentesek- e az egyébként minden emberre jellemző előítéletes gondolkodástól? Ha viszont nem, akkor az mennyiben befolyásolja a bizonyítási eljárás lefolyását?

Mivel a bíróság feladata az igazságszolgáltatás, ezért a bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni. A Be. 351§ azonban nem az igazságnak, a valóságnak megfelelő, hanem a megalapozott tényállás követelményét állítja fel.

Ehhez kapcsolódóan tisztában kell lenni azzal, hogy az előítéletesség és az azon alapuló megnyilvánulások a világ valamennyi rendőrségénél előfordulnak. A rendőrség és a cigányság viszonyát vizsgálta Martti Grönfors Finnországban. Megállapításai szerint a rendőrök - nem is titkoltan - más elbánásban részesítik a cigányokat, mint a társadalom többi tagjait. A cigányság egész létformáját abnormálisnak, tehát leküzdendőnek tekintik. A rendőrök közül igen sokan szélsőséges, fasiszta nézeteket vallanak a kisebbségi kérdés megoldásáról.¹⁵ Kevésbé szembeötlő, de igaz: a rendőri diszkrimináció egyik legsúlyosabb, és igen gyakori megnyilvánulása az, hogy a társadalmilag egyébként is kiszolgáltatott rétegek és csoportok, illetőleg azok tagjai nem részesülnek megfelelő védelemben. Különösen óvakodik a rendőr a csoporton belüli konfliktusokba való beavatkozástól. Kialakul az a felfogás, hogy az erőszak az afrikai amerikaiak, a romák és más kisebbségek közösségeiben az élet természetes velejárója, nem kell vele foglalkozni.¹⁶ Természetesen ebben közrejátszik az, hogy a zárt közösségek normái valóban rendkívül erősek, így a kívülről történő behatolás igen nehéz. Létrejön tehát egyfajta "gyarmatosító" szemlélet: a kisebbségek jogsértései csupán a többség érdeksérelme - a rendőrség mindig ilyennek tekinti saját munkájának akadályozását - esetén váltják ki a rendőri reagálást.

Létezik mindamelllett aktív diszkrimináció is. A TÁRKI (Társadalomtudományi Kutatóintézet) 2005 júliusa és decembere között empirikus kutatást végzett a rendőri igazoltatások gyakorlatáról. A felmérés eredményeképpen megállapították, hogy a romákat gyakrabban igazoltatják, mint a nem romákat. A megkérdezett rendőrök 47%- a úgy vélte, hogy van olyan rendőr, aki hajlamos bizonyos csoportokat (döntően a romákat) gyakrabban igazoltatni, ugyanakkor 92% szerint a rendőrök nem igazoltatnak aránytalanul sok romát. Az ellentmondás feloldása valószínűleg abban van, hogy az aránytalanságot az indokolthoz viszonyítják, magyarul: úgy vélik, hogy a romákat gyakrabban igazoltathatják, de ez a romák által elkövetett jogsértésekhez képest nem aránytalan, vagyis nem indokolatlan. A rendőrök becslése szerint ezer igazoltatásból átlagosan mintegy 177 esetben kerül sor előállításra és büntetőeljárásra. Ha az igazoltatott roma, akkor másfélszer nagyobb annak az esélye, hogy előállítják, ezer igazoltatásból átlagosan kb. 260 esetben.

A Roma Polgárjogi Alapítvány gyakorlatából megemlíthető egyebek mellett az a 2003-as ügy, amely ügy indult, hogy Gyöngyösön a Kórházban váratlanul elhunyt egy idős, vizsgálatra bevitt, 10 gyermekes cigányasszony. Gyermekei éppen látogatni indultak, amikor a hír megérkezett hozzájuk.

A népes család jajveszékelve, hangosan siratta az elhunytat. A kórház dolgozói ettől megrettentek és ahelyett, hogy csillapították volna őket, vagy más helyet adtak volna a siratásra, „garázda viselkedés, hangoskodás miatt” rendőri segítséget kértek. Idő közben a roma család tagjai már elindultak hazafelé a kórházban, amikor a rendőri készültség kiért. A rendőrök nem tájékoztak az eseményekről, a helyzetről, hanem „megtorolni igyekeztek a bűncselekményt”, felszólítás nélkül ütlegelni kezdték a romákat, többet közülük előállítottak a rendőrségen, ahol az elmondások szerint szintén verték őket. Erről később látletek is születtek. A rendőrök úgy nyilatkoztak, hogy a romák támadtak rájuk, így azután az utóbbiak ellen indult büntetőeljárás.¹⁷

A cigányellenességnek több kapcsolódási pontja is volt a rendőrség belső internetes fórumán, a Holdudvar néven szereplő csevegő fórumon.

Adatgyűjtésem során ezt a fórumot is tanulmányoztam és meglepődve tapasztaltam, hogy mennyire nagy méreteket öltött régen a cigányellenesség. Az itt zajló beszélgetések egy részét a cigányokkal kapcsolatos véleménycserék tették ki. A beszélgetéseket elképedve olvastam, amelyekben rendszerint „ezek” – ként emlegették a cigányokat, a legnagyobb lenézés, megvetés, undor közepette. A legdurvább cigányellenes szövegek is megtalálhatóak voltak itt, és ezek igazolására százszor és ezerszer megcáfolt előítéleteket hangoztattak.

„Bűnözők.” Ezt a beszélgetők nagy része öröklöttnek hiszi, vagy a cigány kultúra egyik meghatározó pontjának gondolja. Furcsa ez, mivel rendőrként ismerniük illene az ide kapcsolódó kutatásokat.¹⁸

„Munkálatlanok, nem dolgoznak.” A megkérdezettek nagy része szerint a cigányok gondjai megoldódnának, ha végre elkezdenének dolgozni.

„Élősködők, segélyre várók.” A két háború közti időben terjedt el ez a hasonlat, ami a cigányokat az élő szervezeten, a társadalmon élősködő parazitákhoz hasonlítja.

A cigánykérdés megoldására tett javaslatok igazán megrettentőek, ilyen javaslat többek között az, hogy rendszeresen verni és pofozni kellene őket, „ránevelve” ezzel a helyes életvitelre és magatartásra. A sterilizáció is sokszor felvetődik, a hozzászólók szerint megoldás lenne a további születések megakadályozása. Természetesen akadnak olyanok is, akik megpróbálják felemelni a hangjukat a gyűlölet és utálokzás ellen. Arra is volt próbálkozás, hogy a folyamatot a sajtó felhasználásával állítsák meg.

Először Réti László írt tanulmányt a Belügyi Szemlében.¹⁹ Sajnos ezt a folyóiratot kevesen olvassák, így a cikknek semmilyen visszhangja nem volt, amíg a Népszabadság egy rövid kis írása fel nem hívta rá a figyelmet.

Azt a tanulságot kellett levonnom, hogy a kisebbségekről történő oktatás formális, azokból komoly a gyakorlatban használható ismeretet szerezni, a beszélgetők véleményére alapozva, nem lehet. A kisebbségekkel kapcsolatos együttműködés is formális. A megtartott képzések szintén formálisak, azok eredményét eddig nem mérték fel.

2004- ben készült egy tanulmány a Rendőrtiszti Főiskolás hallgatók bevonásával, amely azt vizsgálta, hogy milyenek a cigánysággal kapcsolatos attitűdök. Ezen eredmények félreérthetetlen tanulsággal zárultak. A vizsgálat arra figyelmeztet, hogy a cigánysággal szembeni ellenséges attitűdök, kiváltképp a rendvédelmi munkára felkészülő főiskolások körében megengedhetetlen tartalmúak és intenzitásúak.²⁰

Meggyőzően mutatták ki, hogy az értékítéleteket magukba foglaló sztereotípiák valójában minden egyes esetben olyan gondolati műveletre utalnak, melynek lényege a logikailag hibás általánosítás.

A sztereotip előfeltevésen nyugvó megállapítás logikailag a „minden x=T” képletre vezethető vissza (Pl. Minden cigány lop.). Ez a képlet akkor felel meg az igazságnak, ha empirikusan megnyugtathatóan megállapíthatóak az „x” osztályba való sorolás kritériumai, és a „T” tulajdonság megléte ugyancsak empirikusan bizonyítható²¹.

A csoport-hovatartozás ugyanis három dologtól függ: (1) a kérdéses hovatartozású személyt miként észlelik a sajátjának vallott csoport tagjai; (2) miként észleli a személy önmagát, és (3) miként látják őt más csoportok tagjai.

Ha mindhárom tekintetben egybevágnak az eredmények, akkor beszélhetünk egyértelmű csoporttagságról vagy nem tagságról. Tehát cigánynak számít, akit a külvilág (cigányok és nem cigányok egyaránt) cigánynak tart, illetve magát is cigánynak vallja.

A romákkal kapcsolatos egyik közkeletű nézet szerint a cigányság és a bűnözés között szoros kapcsolat áll fenn. Sztereotip vélemény, hogy azért van több cigány a börtönökben, mert a bűnözés a vérükben van. A bűnözésnek azonban nincs semmilyen genetikai magyarázata, soha, semmilyen tudományos kutatás nem bizonyította, hogy lenne. Arányaiban valóban több roma származású ember van a börtönökben, mint magyar, azonban ennek főként szociális, iskolázottsági okai vannak, és többféleképpen hat rá a romákkal szembeni személyi és intézményi előítéletesség is.

A '90- es években születtek kutatások az etnikai hovatartozások vizsgálata céljából. Huszár László szociológus a kilencvenes évek végén önbesorolás alapján végzett kutatásokat börtönökben, azokat tekintette romának, akik magukat annak vallották. Huszár László a megkérdezettek önbesorolására alapozott börtönfelméréseiben megállapította, hogy a fogvatartottak többsége alacsonyán iskolázott. A nyolc általánost vagy annál kevesebbet végzettek aránya az egész börtönnépességben magasabb, mint a teljes népességben. Tehát a romák körében jellemző sokkal alacsonyabb iskolai végzettség eredményezheti azt a látszatösszefüggést, hogy a börtönökben mindenki cigány. „Nagyjából ennyit lehet tudományos igénnyel állítani a romák magasabb kriminalitásáról. Ha van ma Magyarországon „kisebbségi bűnözés”, akkor az az iskolázatlanság következménye. Alapos felmérések és szakszerűen, a jogi normák figyelembe vételével nyert adatok hiányában minden más tényként kezelt hipotézis vagy a tudományba beemelt közbeszéd.”²²

Póczik Szilveszter, az Országos Kriminológiai Intézet munkatársa pedig figyelmen kívül hagyta az önbesorolást és saját maga ítélkezett arról, hogy az elítélt roma vagy sem. Kialakított egy „asszimiláns” roma kategóriát, amelybe saját szempontjai szerint sorolta be a magukat nem romának vallók egy jelentős részét is. Póczik Szilveszter kutatásai szerint a magyarországi romák kisebb jelentőségű bűncselekményeket követnek el. „Az elkövetők jelentős része családi-neveltetési tekintetben hátrányos helyzetűnek mondható, ennek mutatói a cigány csoport felé jelentősen emelkednek. A roma származásúak a magyaroknál korábban kezdik bűnözői karrierjüket, az első cselekmény elkövetését rendszerint aktívan támogatja a baráti kör. Mindhárom csoport – legfőképpen a cigány származásúak – leginkább a haszonszerzést jelöli meg a bűnelkövetés céljaként.”²³

A nyomozás során szükség van alternatív tervezésre, verziók felállítására, ellenőrzésére, bizonyítására. Verziók felállítására van szükség, ha a rendelkezésre álló adatokból több lehetséges magyarázat adódik, amelyek közül nem lehet tudni, hogy melyik felel meg a valóságnak.²⁴

A verzió felállítását jelentősen megkönnyíti, ha a nyomozó már találkozott hasonló esettel akár a gyakorlatban, akár a szakirodalomban, mivel annak az estnek az eredményére vezető módszerét, megoldási ötletét tudja hasznosítani az adott ügyben. Analógiát alkalmaz, ha két jelenség bizonyos ismert tulajdonságai alapján arra következtethet, hogy további tulajdonságaikban is megegyeznek, melyet csak az egyikre nézve ismer.

Abban az esetben is az analógia lehetőségére támaszkodik a nyomozó, amikor több hasonló módon elkövetett bűncselekmény alapján következtet az azonos elkövető személyére, amely segíthet az elkövetői kör behatárolásában, vagy a későbbi bizonyításban.

Elek Balázs az etnikai sztereotípiák felbukkanását mutatta ki a bírói ítélezésben, ami igazolja, hogy azok hatásaitól a bírák sem lehetnek mentesek.²⁵

Léteznek pszichikai tényezők, amelyek erőteljesen befolyásolják az ítélezést. A bíró előítéletei, intuíciói, rossz vagy jó emlékei, érzelmi állapota, személyes igazságérzete,

szimpátiája vagy antipátiája igen sokszor meghatározhatja a döntést. Ezek a faktorok befolyásolhatják mind a jogkérdésekben való döntést (azt, hogy pl. melyik jogértelmezést választja a bíró), mind a tényállás megállapítását. Ez utóbbit főként azért, mert a bizonyítékok megtalálása és értékelése egy bonyolult folyamat, amely nem csupán szakmai tudást igényel, hanem jelentős élettapasztalatot is.

Így a bíró élményei, emlékei, a viszonya bizonyos emberekhez, eseményekhez kisebb vagy nagyobb mértékben meghatározhatja, hogy mely bizonyítékokat fogad el, és melyeket nem a tényállás megállapításakor. Ezek az apró és jól elkülöníthető személyes behatások folyamatosan működnek.

Nem vitatható a bíró személyiségének bizonyos szerepe, de ennek túlhangsúlyozása és különösen a jogszabállyal való szembeállítására aránytévésztés és hiba lenne.²⁶ Tehát a bírónak a tanúk, az ügyvéd vagy a felek iránti rokon- vagy ellenszenve a per során végig dolgozik. Személyes múltja miatt pozitív vagy negatív reakciót váltanak ki benne a nők, a szőke nők vagy a szakállas férfiak, a déliek, az olaszok vagy az angolok, a vízvezeték-szerelők, a papok, a diplomások, vagy a demokraták.

Egy hangsúly, egy köhintés vagy egy gesztus is kellemes vagy fájdalmas emléket idézhet fel benne. Miközben az ilyenképpen viselkedő tanúra figyel, emlékei hatással vannak arra, amit hall, és másként fűzi azt egészé, de befolyásolja azt is, hogy miként fogja minősíteni a tanúvallomás súlyát, hihetőségét.²⁷

Elvileg a médiának kellene ellensúlyozni a sztereotípiák káros hatásait, melyek kiváltképpen veszélyesek a serdülő fiatalokra. Kevésbé ismert tényező, ami aktivizálja a sztereotípiák képződését és használatát, az maga a nagyvárosi életforma. Erre általában nem figyelünk, rejtve marad, hiszen olyan természetes, mint a levegő. A városi életforma a sztereotípiázás irányába hat a maga összes lényegi jellemzőivel, hatásaival.²⁸

Bizonyos sztereotip gondolatok átfordulhatnak előítéletes gondolatokba is, hatással vannak az egyén viselkedésére. Ezek „önmegát beteljesítő jóslatok (Pygmalion effektus)”²⁹, ha valamiről azt hisszük, hogy igaz, akkor az oda vezet, hogy oly módon viselkedünk vele, hogy az eredeti álláspontunk beigazoldjon, még, ha az hamis is volt.

Role of stereotypes in the demonstration - Summary

The aim of the study is to present the creation, development and forms of manifestation of the stereotype, furthermore, to represent how the certain created stereotypes influence the public thinking. The main trend of these ideas is to review whether the different stereotypical assumptions are shown in the course of demonstration and if yes, how they are emphatic. In addition to this I attempt to show how the generalizations gain ground in the criminal proceedings, especially in the demonstration. Prejudice will be examined from the aspect how the way of thinking of the adult population is pervaded by discrimination in Hungary today. My aim is to present how much the generalizations gain ground in the criminal proceedings, within this in the demonstration. In course of information and data collection I was led to the conclusion that in these days the stereotypes play very important role. In the course of my observations it became clearer and clearer to me that numerous stereotypes come round us. We think about different groups of people, things, situations, concepts in stereotypes. The range of stereotypes is quite wide. Stereotypes always have been and will be in human culture. We need them since they help to orientate in the world around us but they can be dangerous as well, since they can affect the minorities, genders and different groups of people disadvantageously.

As I have already mentioned, the main trend is to reveal the criminal projection of prejudice. We have to deal with the stereotypes, we have to know them in order to be able to handle them. I am convinced that some kinds of stereotypes live in everyone, we think in stereotypes many times, even when we do not notice them. If the stereotypes extremely consolidate, stiffen, they can easily become prejudices hurting others. Prejudiced way of thinking hides very much danger, it is important to be aware of the prejudices existing in us and to try to get them over. From the point of view of the topic discrimination can realize in the course of arrest, demonstration, formal accusation and rendition of the judgement.

¹ Joghallgató, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

² Akadémiai Kislexikon, Akadémia kiadó, Budapest, 1990., 721. o.

³ Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába, Osiris kiadó, 2006., 36- 37. o.

⁴ Walter Lippmann: Public Opinion, Harcourt Brace, New York, 1922.

⁵ Katz, Daniel & Braly, Kenneth: Száz főiskolai hallgató faji sztereotípiái. In: Hunyady György & Nguyen Luu Lan Anh (szerk.): Sztereotípiakutatás. ELTE Eötvös Kiadó, Bp., 2001. 23-31. o.

⁶ A sztereotípiakutatás hármass felosztását, és a korszakok összefoglaló jellemzését Hamilton fejti ki: Hamilton, David L.: A sztereotípiák megértése: elméletek és problémák történelmi perspektívában. In: Sztereotípiakutatás, 13-21. o.

⁷ Ottati, Victor & Yueh-Ting Lee: Pontosság: A sztereotípiakutatás elhanyagolt oldala. In: Sztereotípiakutatás, 64. o.

⁸ Hunyadi György- Nguyen Luu Lan Anh: Sztereotípiakutatás, hagyományok és irányok, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2001., 67. o.

⁹ Hunyady György: Sztereotípiák a változó közgondolkodásban, Akadémiai kiadó, Budapest, 1996., 9.

¹⁰ Hunyady György- Nguyen Luu Lan Anh im. 74. o.

¹¹ Mahzarin Banaji: Rejtőzködő attitűdök és sztereotípiák, Osiris kiadó, Budapest, 2003., 153. o.

¹² Atkinson, R. L.- Atkinson, R. C.- Smith E. E.- Bem, D. J. – Nolen- Hoeksema, S.: Pszichológia, Osiris Kiadó, Bp. 1999, 501- 502. o.

¹³ Hunyady György: Mi lenne velünk sztereotípiák nélkül?, Magyar Pszichológiai Szemle, 2001, LVI 2., 213. o.

¹⁴ Hunyady György im. 215. o.

¹⁵ Martti Grönfors, 1981

¹⁶ Niederhoffer, 1967

¹⁷ Szikinger István: A rendőri diszkrimináció megelőzése és kezelése Magyarországon

¹⁸ Tauber István: A hátrányos társadalmi helyzet és a bűnözés összefüggései, különös tekintettel egyes kisebbségi csoportokra, Tankönyvkiadó, Budapest, 1986, 206. o.

¹⁹ Réti László: Anyám cigány, apám zsidó. Belügyi Szemle 2002/9

²⁰ Krémer Ferenc- Valcsicsák Imre: Cigánysággal kapcsolatos attitűdök. I. rész Magyar Rendész 2/2005, 3-27. o.

²¹ Csepeli György: Szociálpszichológia, Osiris Kiadó, Bp., 2005., 481. o.

²² Örkény Antal- Vári István: Szempontok és kérdőjelek a magyarországi roma kisebbség tanulmányozásához, Fundamentum, 13. évf. 2/2009.

²³ Póczik Szilveszter: A roma kisebbség szociológiai problémái: Magyar Tudomány, 2003. 1. szám 99-111. o.

²⁴ Bócz Endre: Kriminálisztika a tárgyalóteremben, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Bp., 2008., 162. o.

²⁵ Elek Balázs: A sztereotípiák szerepe a bizonyítási eljárásban. In.: A büntető ítélet igazságtartalma. (szerk.: Erdei Árpád), Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010, 153- 174. o.

²⁶ Katona Sándor: A bírói meggyőződés védelmében, in: Bírák Lapja, 2008. 1. szám, 35- 41. o.

²⁷ Jerome Frank: Az ítélkezési folyamat és a bírák személyisége. (Ford.: Bóka János) In: Badó Attila (szerk.): Válogatás Jerome Frank műveiből. Szent István Társulat, Budapest, 2006. 56-57. o.

²⁸ Hunyady György- Nguyen Luu Lan Anh im. 465. o.

²⁹ Robert King Merton: Social Theory and Social Structure, New York, in: Free Press of Glencoe